

Om sägner och naturliga väsen kring f d Harmsjön

av Tom Sävström

I november 2002 hade vi en utflykt tillsammans med Hallsta-kretsen till skogsmarkerna kring f d Harmsjön i Hallshammars kommun. De aktuella markerna har Du som läser detta säkert många gånger passerat med bil, de är nämligen belägna strax väster väg 252, eller vid foten av Strömsholmsåsen om man så vill, väster om Trångfors. Markägare är Snefringe härads allmänning.

Mitt första besök i det aktuella området gjorde jag något år tidigare, efter tips från Gunnar Ryman, om att där växte mäktig granskog. Från vägen hade jag också sett att där fanns rikligt med asp och det brukar ju som oftast vara ett intressant inslag i markerna. Hade också läst om området i den utmärkta boken Hallshammars Flora av Ulf Malmgren. Jag ska här beröra några sägner som finns berättade om Harmsjön och sist något om naturvärdena. Jag vill gärna uppmuntra till besök i skogarna längs åsen mellan Sura och Hallsta. De är intressanta, men sällan av naturintresserade besökta.

Olof Grau beskrev Harmsjön år 1754; "att sjön är ej synnerligt fiskrik". Där fanns då gädda, abborre och mört. Mellan åren 1805 och 1823 inplanterades av

brukspatron P Tömgren ruda, braxen, lake, ål, id, sarf och gös. Om detta finns inristat på flatsidan av den så kallade "fiskstenen", som man finner i granskog i områdets södra del.

När Armsjön blev Harmsjön

Sägner berättar att en naturlig sjö har funnits i Hallstahammar. Sjön var 1 km lång. Den torde ha haft sin sydspets ungefär där fiskstenen ligger.

"Sjön hette Armsjön, numera Harmsjön efter en sägen för flera hundra år sedan. På sjön som var stor och mäktig skulle ett stort följe i båt företaga en färd till kyrkan, troligen Bergs kyrka. Mitt ute på sjön stälpte båten och hela brudföljet med brud och brudgum omkom i den dyiga sjön. Alla de omkomna blev återfunna, men brudens guldkrone blev aldrig återfunnen. Den skall ha varit så stor och tung, att bruden endast med möda förmådde hålla sitt huvud upprätt under dess tyngd. Sjön behöll kronan, men sägner berättar att den skall bli funnen i framtiden på odlad mark av en kysk och ren jungfru".

Den stora Bredmossen norrut och Harmsjön utdikades på 1840-talet och vattnet fick då rinna genom en grävd avlopps-

grav vid Trollvad. Sjön gjordes till stentipp, men har långt senare fyllts även med andra sopor. "Är inte tiden inne för att låta Harmsjön återuppstå" – skrev Malmgren 1970. Det hade varit spännande om så skett.

"Harmsjöodjuret"

En annan sägen berättar om då sjön skulle urtappas. Vid den stora graven vid Trollvad fångades massor av fisk. Detta skedde i ett starkt nät av mässingstråd. När nästan allt vatten var urtappat och man var i färd med att avlägsna nätet kände man kraftiga ryckningar i nätet. Man fick då se en hemsk fångst, ett ormlikt djur. Dess längd kunde man ej se, men tjockleken var som en ordinär timmerstock. Odjuret hade huvud som en kalv och med svart man som sträckte sig nedåt kroppen.

Männen sänkte åter nätet och skyndade sig från den farliga fångsten. De återvände följande morgon medförande vapen att döda odjuret med. Det var då försvunnet och det kraftiga nätet var sönderslitet".

(Om dessa sägner kunde man läsa längs den markerade vandringsstigen som finns i området, anlagd av Skogsvårdsstyrelsen och markägaren i samarbete. Skyltarna som var i dåligt skick är numera borta).

Olika biotoper

Inom området, som bitvis är tämligen opåverkat av skogsbruk, finns inslag av gammal grov tall och gran. Ett stort område utgör blandskog med stort inslag av asp, björk, sälg, kläbba och rönn. Enstaka yngre ekar finns, liksom inslag av hassel. Tråkigare är ett tätt växande ungt parti med planterad granskog. Några

sankare partier finns, främst beväxna med grova björkar, varav ett flertal står som resliga torrakor, angripna av fnösk- och kläbttickor. Det är svårt att föreställa sig att här en gång varit en sjö.

Spår av den "tretåige"

Tur har jag haft då jag påträffat mindre hackspett och stjärtmesar i området. Dessa arter brukar man finna i samma biotoper, som oftast domineras av lövskog, gärna s k strandskogar längs åar och sjöstränder. Skogssnäppan varnade under häckningstid sittande i en torrbjörk i det blötaste kärrpartiet och en gärdsmugg "knäppte" från en risig glänta i

Spillkråka i björk vid f d Harmsjön.
Bild: Tom Sävström

granskogen. Som sig bör i asprika områden förekommer hackspettarterna spillkråka, gröngöling och större hackspett. Dessa "naturens nyckelarter" bidrar med sin bobyggnadskonst till områdets biologiska mångfald. Bondtur måste man dock ha för att mötet med den tretåiga hackspetten ska bli verklighet. Men "ringade" granar avslöjar att den varit på besök före mig.

Rikt på vedsvampar

Särskild uppmärksamhet har jag ägnat områdets vedlevande svampar och då främst tickor.

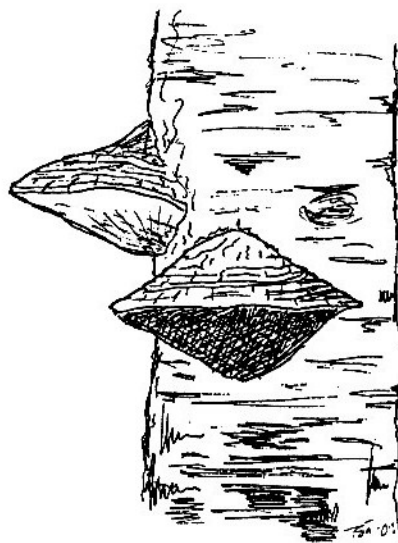
Det finaste fyndet är sannolikt vågtickan (*Oligoporus undosus*) som en höstdag hittades på undersidan på tämligen murken granlåga i den norra kanten mot Bredmossen. Annars dominerar vanliga vednedbrytare som asp- fnösk- björk- och klibbticka. Ovanligt stora platttickor växer på asplåga liksom sved- och hjorticka gör. På en klen liggande asp fanns en grupp taktegellagda fruktkroppar av tvåfärgstickan, en något mindre allmän art än de ovan nämnda. På gråvide är lönttickan funnen, en art som då och då

hittas växande på andra lövvedsarter än den huvudsakliga, som är lönn. Råvtickan däremot håller sig till en enda värdväxt, nämligen asp, på vilken den påträffats på såväl grov som klen aspved. Svart eldticka växer på döda björkstammar.

Rödlistade arter

Den nämnda vågtickan är rödlistad som VU (sårbar). Stor aspticka (*Phellinus populicola*), som jag funnit som parasit på två aspar, samt vecktickan (*Antrodia pulvinascens*), växande på asplåga, är rödlistade NT (hänsynskrävande).

Helt klart är området ur svampsynpunkt intressant och ytterligare sällsynta och rödlistade arter kommer säkert att påträffas inom den sägenomspunna f d Harmsjöns domäner.

Svart eldticka förekommer i området.
Bild: Tom Sävström.

Kort rapport om naturbetesmarkernas svampar 2003 - (rapport III)

av Tom Sävström

Svampsäsongen 2002 började bra, med regn och värme och där ängssvamparna började poppa upp kring den 20 juli. Vid denna tid gjorde jag dagliga besök i några av våra finaste naturbetesmarker och det blev en hel del intressanta fynd. Men från och med augusti blev det abrupt slut på svamptillgången. Anledningen var solen och värmen med den påföljande torkan. Det torra vädret fortsatte sedan hela sommaren och större delen av hösten. Vi fick bli stålla in den planerade svamputställningen i Ramnäs i september.

Det kan ändå vara värt att här presentera några av de mera sällsynta fynden jag gjorde under den korta period som "ängssvampar" nu uppträdde, alltså senare delen av juli. För respektive art anges i vilka beteshagar de uppträdde.

Gröngul vaxskivling,

Hygrocybe citrinovirens, (Rödlistad VU sårbar).

Uppträdde i Elingbo (båda hagarna), Kalängen Norrby, där den var talrikast

med 20 exemplar. Enstaka i Kohagen och Kungshammar.

Trådvaxskivling,

H intermedia, (Rödlistad VU sårbar)

Fynd gjordes i Bovallen, Västsura ekhage (på gravkullen) och i Sjöheden vid Baståsen. Ej tidigare noterad för Västsura.

Rodnande lutvaxskivling,

H ingrata, (Rödlistad VU sårbar).

Norrby, Bovallen och Västsura ekhage. Ej tidigare påträffad på de två sistnämnda lokalerna.

Spetsvaxskivling, *H persistens*.

Hittills endast känd från Elingbos betesbackar. Fanns där i båda hagarna. Denna art är uppenbarligen sällsynt hos oss, men ej rödlistad. Märkligt att den inte hittats på någon annan lokal. Det blir intressant att följa spetsvaxingen under kommande år.

Papillvaxskivling, *H subpapillata*.

Papillvaxskivling är nyligen framlagt som förslag till svenskt namn på arten, genom att den har en liten men i de flesta fall tydligt framträdande papill i hattens mitt. Den är känd endast från södra Mellansverige, (Hallingbäck m fl 2002). Möjligen dåligt uppmärksammat art, delvis beroende på att den inte tycks uppträda årligen. Uppträdde dock allmänt under 2002, särskilt i Elingbo där den fanns i mängd, speciellt i de friskare partierna mellan de magrare torbackarna.

Förekom förutom i Elingbo också i Bovallen, Baståsen och Muren.

Svartnande narmusseron

Porpoloma metapodium, (Rödlistad VU sårbar).

Presenterades särskilt i Mergus nr 2-01, under rubriken "Porpoloma-året 2000". Det året uppträdde den i sju olika naturbetesmarker, från att dess förinnan endast varit känd från Muren. 2001 fann jag den endast i Bovallen (1 exemplar). Jag började misstänka att 2000 var ett unikt år för denna stora, köttiga och gråfärgade musseronliknande svamp. Men 2002 kom den tillbaka och uppträdde under i stort sett samma tidsperiod som under 2000, alltså senare halvan av juli, enligt följande:

I Elingbo fanns två grupper om 3+3 ex i den södra hagen den 20/7. Den 28/7 fanns 1 ex också i den norra hästbetade hagen. I Muren uppträdde den spridd på tre, sedan tidigare kända ställen den 23/7. Totalt fanns 11 ex, med bl a 6 ex i en

grupp. Den 23/7 uppträdde den sparsamt i Ängfors söder om Olberga, (ej tidigare känd därifrån), och slutligen i Kungshammar i Ramnäs med 3 ex 26/7.

Vridfingersvamp

Clavaria inequalis, (Rödlistad NT hänsynskrävande).

Hittades under perioden endast i Elingbo, där den uppträdde tämligen allmänt.

Violett fingersvamp

Clavaria zollingeri, (Rödlistad NT hänsynskrävande).

Hann under perioden med att finna den i Muren (23/7) och i Kungshammar (26/7). Båda lokalerna kända sedan tidigare.

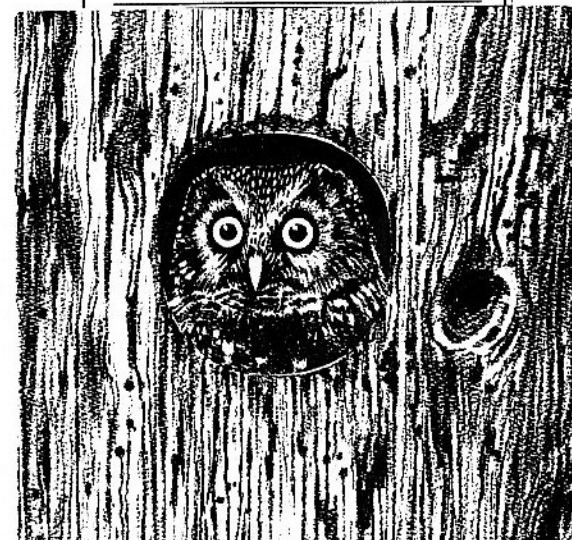
Ljusskivig lerskivling

Camarophyllopsis schulzeri, (Rödlistad NT hänsynskrävande).

Det finns fem arter lerskivlingar beskrivna för Sverige. Det är ganska små brunaktiga svampar där den ljusskiviga är den vanligaste. Det är också vad jag erfarit den enda av de fem som hittills påträffats i Surahammars kommun. Den får betraktas som mindre allmän hos oss, men uppträder ojämnt mellan olika år. Under 2002 lyckades jag finna den i Muren och i Kungshammar.

Spara hålträden!

Genom att spara hålträdet hjälper vi fåglar, många andra djur och växter.

HJÄLP TILL ATT SLÅ VAKT OM MÅNGFALDEN I NATUREN!

Gamla träd blir hålträdet

En mängd växter och djur behöver gamla träd för att kunna leva och föröka sig. Rötsvampar och hackspettar hjälper till att göra de gamla träden till hålträdet. Tall, björk, asp och ek är de vanligaste hålträden. De flesta träds slag kan bli hålträdet om de sparas.

Att spara hålträdet är viktigt. Men att ta naturvårds-hänsyn i skogsbruket handlar också om mycket annat. Genom god planering och ständig om-tanke i vardagsarbetet får många små åtgärder stor betydelse. Virkesutfallet behöver inte bli så mycket lägre.